

Univerzita Palackého
v Olomouci

Dušan Lužný, 3. 2. 2017, Sociologická setkávání, Výroční konference ČSS, FF UK Praha

Univerzita Palackého
v Olomouci

Sociologické teorie náboženství - potenciál průniků?

Dušan Lužný, 3. 2. 2017, Sociologická setkávání, Výroční konference ČSS, FF UK Praha

Základní koncepty různých teoretických přístupů

Sekularizace

Individualizace

Paměť

Racionální volba (ekonomická teorie náboženství)

Sekularizace

- Snižování významu náboženství se společností
 - historický proces
 - strukturální diferenciace
 - racionalizace
 - pluralizace
 - různá dynamika a formy na úrovni sociální, organizační a individuální
 - náboženství již není dominantním nástrojem integrace

Individualizace

- Zvyšování významu individuálních rozhodnutí
 - vyvazování z vlivu tradice (detradicionalizace)
 - vyvazování z vlivu formálních institucí (deinstitucionalizace) → vyvazování z vlivu náboženských organizací (odcírkevnění)
 - na individuální úrovni dochází k brikoláži

Paměť

- Oslabování náboženské paměti – jejího významu a fungování
 - narušení kontinuity náboženské paměti (kulturní, komunikativní i individuální)
 - narušení procesu předávání (mezigenerační transmise) náboženské paměti (ve strukturách věrohodnosti - rodina, náboženské struktury)
 - na úrovni individuální a komunikativní paměti dochází k brikoláži, na úrovni kulturní paměti k ideologizaci a propojení s národní pamětí
 - slábnutí tradičních forem kontroly paměti (deinstitucionalizace a detradicionalizace)
 - náboženská paměť již není dominantním nástrojem integrace

Racionální volba

- Náboženské chování se nijak neliší od jiných forem chování
 - lidé mají tendenci činit rozhodnutí, která odpovídají jejich prioritám
 - lidé mají tendenci činit rozhodnutí, která jim poskytují maximální přínos, nebo jeho příslib
 - lidé ve svém rozhodování (včetně náboženského) poměřují (kalkulují) „náklady“ a „přínosy“
 - lidé vybírají (volí), které náboženství (pokud vůbec nějaké) přijmou a jak široce na něm budou participovat

Trh a ekonomické mechanismy

- Náboženská poptávka je konstantní, mění se náboženská nabídka
 - jedinci racionálně zvažují náklady a přínosy (i v oblasti náboženství)
 - v neregulované náboženské ekonomice (trhu) se mění náboženská nabídka na základě poptávky – dochází k náboženské obnově
 - problém (tzv. sekularizace) není v poptávce, ale v nabídce
 - v nemonopolizované náboženské ekonomice jsou na úrovni náboženských firem vítězové (winners) a poražení (losers) - jejich rozložení se v čase mění
 - v regulované náboženské ekonomice dochází ke stagnaci a úpadku

Perspektiva sekularizace a perspektiva RCT

- „sekularizace“, „individualizace“, „paměť“: shodují se, že dochází ke změně fungování a místa náboženství ve společnosti
- „racionální volba“ a „trh“ – dochází ke změně forem náboženství
- Obě perspektivy se shodují v tom, že ve společnosti probíhá změna spojená s fungováním náboženství a že tuto změnu chtějí popisovat a analyzovat.

Paradigma sekularizace a paradigma RCT

- Obě perspektivy se liší v tom, zda je možná „změna“ míry přítomnosti náboženství ve společnosti, resp. v tom zda náboženství berou jako antropologickou konstantu (Je možný člověk, resp. společnost či lidstvo bez náboženství?)
- Liší se tedy ve východiscích, která jsou metateoretická, metafyzická.
- Odrážejí dvě ideologické pozice:
 - sekularizace: osvícensko-liberální
 - RCT: konzervativní (kultura) a neo-liberální (trh a ekonomika)

Cesta k řešení

- Zrušení principu „čistoty“ teoretických škol
- Změna metateoretických východisek:
 - A) zabýváme se změnou
 - B) intersubjektivně sdílíme stejný svět
 - C) sdílíme stejně základní vzorce lidského chování a myšlení (již statisíce let), což je dáno evolucí – tyto vzorce jsou univerzální

Cesta k řešení – „adaptace“

- náboženství vzniklo a udržovalo se jako osvědčený nástroj adaptace
- zvyšovalo sociální a kulturní fitness jedince i společnosti
- napomáhalo přežití
- je specifickým produktem fungování lidského mozku (což je dáno evolučním vývojem - zvyšováním sociálních kontaktů a vazeb)

Cesta k řešení – „adaptace“

- a) „trh“ (trh směřuje ke zlepšování fitness systému; pluralita je základem náboženského trhu; trh vede k individualizaci a k brikoláži)
- b) „racionální volba“ (napomáhá zvýšení adaptace – špatné volby vedou k selekci)
- c) „individualizace“ (individuální výběr je součástí adaptace)
- d) „paměť“ (fungování paměti je dáno evolučně a je spojeno s kognitivními procesy; paměť je základem člověka a kultury a je základem kulturní adaptace; brikoláž je umožněno narušením kontinuity paměti)
- e) „sekularizace“ (náboženství dnes ztrácí adaptační sílu, je vedlejší produkt evoluce)

Děkuji za pozornost.

dusan.luzny@upol.cz